

Визвольні змагання в Україні на початку ХХ ст. і національна інтелігенція

Н.А. Шкода

ТЕАТРАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ З ГАЛИЧИНОЮ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.

У другій половині ХІХ ст. український народ не мав власної державності і був розділений між Австро-Угорщиною та Росією, і культурні зв'язки, зокрема театральні, були важливим засобом зближення і взаємопізнання галичан і наддніпрянців. Театральні зв'язки, зрештою всі культурні контакти, повинні були перебороти ці штучні перепони. У сучасній історичній науці відсутня повна та чітка картина театральних взаємин Наддніпрянщини і Галичини у цей час.

Вивчення театральних зв'язків між Наддніпрянщиною і Галичиною у другій половині ХІХ ст. є актуальним тому, що об'єктивне вивчення історії цих взаємин в досліджуваний період сприятиме правильній науковій оцінці їх місця і ролі в процесі національно-культурного відродження, формуванні української нації.

Театральні зв'язки Наддніпрянської України і Галичини в другій половині ХІХ ст. не були об'єктом спеціального дослідження, знаходили в українській історіографії лише побіжне висвітлення.

Мета даної статті: визначити форми і характер театральних зв'язків Наддніпрянської України з Галичиною, роль цих зв'язків у національно-культурному відродженні українського народу, встановити копо персоналій і їх роль у здійсненні сценічних взаємин.

У складі обох імперій у відношенні українців проводилась шовіністична, асиміляторська політика, але все ж таки в Галичині на відміну від Наддніпрянської України не було такої тотальної заборони українського слова і культури. Відомий український громадський діяч Наддніпрянщини Є.Чикаленко у своїх спогадах писав: „Галичина була для нас зразком боротьби за своє національне відродження. Галичина для України була справжнім П'ємонт, бо до 1906 р. тільки там могла розвиватися українська преса, наука і взагалі національне життя, яке в російській Україні було суворо заборонено й придушено”¹. Винятком було театральне життя цієї доби, в якому склалась парадоксальна ситуація: рівень розвитку українського театру в Наддніпрянщині був значно вищий порівняно з розвитком національного сценічного мистецтва в Галичині. В Наддніпрянщині у цей час була створена національна драматургія, існувала плеяда талановитих режисерів і виконавців, були досягнуті реальні творчі успіхи. В Галичині, незважаючи на більш сприятливі політичні умови розвитку української культури, національний театр переживав скрутне становище.

Театральні зразки Наддніпрянщини були своєрідним мистецьким зразком, еталоном для галицьких митців. Причин кризового стану галицького театру було декілька: відсутність необхідного національного репертуару, талановитої режисури, придатних приміщень для постановок, театральних костюмів, негативне ставлення польської громадськості. Країці — еставники галицького театру все це усвідомлювали і тому постійно зверталися до зданих наддніпрянських сценічних діячів з проханням хоч на деякий час приїхати до них для виконання режисерських обов'язків і показу високого рівня акторської майстерності. З хсдібними пропозиціями керівництво галицького театру у різні роки зверталось до Кривиницького, М.Старицького, М.Садовського.

Деякі галицькі театральні діячі, визнаючи більш вищий творчий рівень наддніпрянського театру, докладали багато зусиль для того, щоб запозичити творчий досвід і досвід діячів у наддніпрянських сценічних митців. У різні роки у наддніпрянських трупах перебувало багато галицьких артистів.

Багато зусиль для зміцнення творчих зв'язків галицького театру з наддніпрянським згадав галицький артист і режисер І.Гриневич. В травні 1876 р. М.Кривиницький

запросив його грати до новоутвореної в Єлисаветграді української трупи Д.Ізонава. В цьому колективі М.Кропивницький був режисером. Коротке перебування І.Гриневецького в трупі збагатило знання молодого режисера, який у 1878-1880 р.р. підніс до досить високого рівня галицький театр².

У 1888 р. виїхали на Наддніпрянщину талановиті галицькі артисти Кость та Омелія Підвисоцькі. У 1892 р. Підвисоцький Кость повернувся у Галичину і в 1893 р. очолив режисуру в театрі „Руської бесіди”. Здобувши протягом кількох років значний досвід у театрі корифеїв, він переніс до репертуару галицького театру ряд їх постановок: „Безталанна” І.Карпенко-Карого, „По ревізії” М.Кропивницького, „Світова річ” Олени Пчілки та інші.

Одним із шляхів підтримки творчих зв'язків галицького театру з наддніпрянським було використання галицькими театральними діячами творів наддніпрянських драматургів. В Коломиї І.Озаркевич та М.Верещинський організували групу, яка поставила перший в Галичині український спектакль. Це була перероблена І.Озаркевичем „Наталка Полтавка” І.Котляревського. Згодом тут були поставлені „Москаль-чарівник” І.Котляревського, „Сватання на Гончарівці” Г.Квітки-Основ'яненка.

Важливу роль у поширенні в Галичині драматургії з Наддніпрянщини відіграв Львівський театр товариства „Руська бесіда”, який був створений в 1864 р. і очолений О.Бачинським. О.Бачинський орієнтувався на українську літературу з Наддніпрянщини: були поставлені „Маруся”; за Г.Квіtkoю-Основ'яненком, „Наталка-Полтавка” і „Москаль-чарівник” І.Котляревського, „Назар-Стодоля” Т.Шевченка².

Твори наддніпрянських письменників займали панівне становище на галицькій сцені і в кінці ХІХ ст. Тут були популярними п'єси Г.Квітки-Основ'яненка, І.Карпенко-Карого, М.Кропивницького, М.Старицького, Б.Грінченка.

Цікавість до театального життя етнічних братів проявляли представники сценічних кол і Наддніпрянщини, і Галичини. Першим із українських корифеїв побував в Галичині М.Кропивницький. Він в своїй „Автобіографії” згадує про своє перебування на гастролях в Галичині в 1875 р. Галицький театр справив на М.Кропивницького ненайкраще враження, засмутив митця: „Репертуар нецікавий, костюми убогі, декорації неподібні, оркестр із шістьох музик, хор з чотирьох дівчат і п'ятьох хлопців, панувала польська мова, перероблені для постановок польські п'єси”³.

М.Кропивницький регулярно переписувався з редактором „Зорі” В.Левицьким (Василем Лукичем), активним діячем національно-культурного відродження українського народу в Галичині. Василь Лукич, високо оцінюючи режисерський і акторський талант М.Кропивницького, у своїх листах до нього неодноразово запрошував корифея української сцени до Галичини.

У 1893 р. М.Кропивницький збирався приїхати до Галичини і здійснити свій давній намір - поставити твори У.Шекспіра, які не дозволяли ставити в Наддніпрянщині⁴. У листі до Лукича від 18 жовтня 1893 р. режисер знову критикує галицький репертуар: „Тут нема простору акторові, нема де розвернути свій талант. З покійними Гродським та Гриневецьким ми часто і багато про се гомоніли”⁰.

Постійно виявляв інтерес до галицького театру видатний корифей української сцени М.Старицький. У листі без дати, написаному десь наприкінці ХІХ ст. до І.Франка, він висловлює намір приїхати зі своєю трупкою до Галичини⁴. У іншому листі до І.Франка цього періоду М.Старицький цікавиться станом театальної справи у Львові, репертуаром, творчим рівнем виконання галицьких артистів, описує святкування ювілею І.Франка у літературному товаристві у Наддніпрянщині⁴.

Багато років листувався з редактором „Зорі” В.Левицьким ще один корифей української сцени І.Карпенко-Карий. В багатьох листах він торкається питань театального життя у Наддніпрянщині. Наприклад, у листі від 27 листопада 1890 р. І.Карпенко-Карий пише про існування у Наддніпрянщині чотирьох найбільш видатних труп під режисерством П.Саксаганського, М.Кропивницького, М.Старицького і М.Садовського⁶.

Театральні зв'язки здійснювались переважно представниками творчої, головним чином театральної інтелігенції. В умовах існування державного кордону між Галичиною і Наддніпрянською Україною сценічні контакти були одним із небагатьох засобів пізнання ;атичинами наддніпрянських українців і навпаки. Театральні зв'язки здійснювались у кількох напрямках: постановка галичанами творів наддніпрянських авторів, перебування деяких наддніпрянських артистів, режисерів у складі галицьких труп і через особисті контакти між окремими театральними митцями. В досліджуваний період найбільш високого творчого рівня в галузі акторської і режисерської майстерності досяг театр корифеїв Наддніпрянщини, саме його сценічні досягнення були зразком для етнічних братів Галичини. Театральні зв'язки об'єктивно зіграли важливу роль у національно-культурному відродженні українців.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА.

Чикаленко С. Спогади. 1861-1907. - Нью-Йорк, 1955; 2. Український драматичний театр. Нариси історії в 2-х - Т.2. - К., 1967. - С.291, 283-284; 3. Кропивницький М. Твори в 6-ти т. Т.6. - К., 1960; 4. Центральний державний музей театрального, музичного і кіномистецтва України /Архів Кропивницького. - №2275 / Архів Ігарицького №2346; 2348; 5. Інститут літератури ім. Т.Г.Шевченка. Рукописний відділ Ф.61. - №662. - Арк.2; 6. Карпенко-Карий І.К. Твори в 3-х т. Т.3. - К., 1985.- С.304.

І.А.Фареній

ПЕДАГОГІЧНА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ В КООПЕРАТИВНОМУ РУСІ ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Педагогічні працівники склали один із загонів інтелігенції, який наприкінці ХІХ - початку ХХ ст. активно виступив; у ролі ідеолога та організатора кооперативного руху в Наддніпрянській Україні. Участь культурної еліти в кооперативному житті присвячено чимало ґрунтовних досліджень¹. Однак, в основному, вони мають історико-біографічний характер і висвітлюють передусім діяльність провідних інтелігентів-кооператорів. Поза увагою, таким чином, залишається маса пересічних діячів кооперації, зусиллями яких позбувалось кооперативне життя серед широкого народного загалу, не з'ясовані їх соціально-психологічні та моральні риси, - власне, ті якості, що зумовили участь інтелектуальної еліти в кооперативному русі. При цьому слід зазначити, що кожна із професійних груп інтелігенції відзначалася певною специфікою своєї діяльності у сфері кооперації.

Метою даної розвідки є з'ясування мотивації та особливостей участі в кооперативному русі вчителів сільських шкіл. Матеріали педагогічної, сільськогосподарської — кооперативної преси початку ХХ ст. дають у цілому непогані можливості для розгляду цього питання.

Становище в кооперативному русі об'єктивно вимагало участі педагогічної інтелігенції в роботі кооперативних установ. Відсутність підготовлених кадрів кооперативних працівників спонукало до мобілізації всього освіченого елементу для роботи в сфері кооперації. Педагогічна інтелігенція становила наймасовішу групу інтелектуальної еліти - за чисельністю складала її третину частину². Тому вона виступала одним із закономірних категорій інтелігенції, яка потенційно могла бути залучена до процесу побудови кооперативного життя.

Як і кожна професійна корпорація, сільські вчителі за характером ставлення до своїх професійних завдань та громадської діяльності серед народу не становили однорідної спільноти. **Відомий** педагог та громадсько-політичний діяч Никифор Григор'єв (у педагогічній літературі фігурував під псевдонімом Гр. Наш) виділяв в учительському середовищі ряд категорій педагогічних працівників: „звичайні вчителі", „ретельні вчителі", „чиновники", „хазяї", „волоцюги" та „печериці"³. Не вдаючись до аналізу та детального опису вчителів відповідно до вказаної типології, необхідно зазначити, що видається вона цілком